

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING KREATIV FIKRLASHI UNING IJODIY FAOLIYATIDA PAYDO BO'LISHI VA RIVOJLANISH BOSQICHLARI

Yakubova Mohinur Jumaniyozovna

Navoiy davlat universiteti Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (boshlang'ich ta'lim) mutaxassisligi 2-bosqich magistranti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilarning kreativ fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish, kreativlikning inson rivojlanishiga va uning shaxsiyatiga ta'siri masalalari yoritilgan bo'lib, bu masalada ko'plab olimlarning fikrlari va mulohazalari ham o'rin egallagan. Kreativlikni rivojlantirishda g'oyaviy sermahsullikning ahamiyati va kreativlikni rivojlantirish bo'yicha takliflar keltirilgan bo'lib, boshlang'ich sinf o'quvchilarining kreativ fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish bosqichlari haqida fikr yuritilgan.*

Kalit so'zlar: *Kreativlik, ijodkorlik, turlicha fikrlash, fikrlash qobiliyatlari, g'oyaviy sermahsullik, ijodiy yondashish*

Hozirgi paytda jamiyatning maktab oldiga qo'yayotgan talablari kun sayin ortib bormoqda va bu talablarga to'g'ri yondashgan holda ularni amalga bajarish o'qituvchining vazifasidir. Pedagogik faoliyat inson mehnatining eng murakkab sohalaridan biridir. Hozirgi jamiyatimizda o'qituvchi eng faol pozitsiyadagi shaxs sifatida zamonaviy bilimlarini egallab borishi, tinimsiz izlanuvchan va fidoiy bo'lishi lozim chunki, u kechiktirib bo'lmas jarayon shaxsni intellektual hamda ma'naviy qashshoqlikdan qutqarib qoladi. Hozirgi zamon standartlarini amalga tadbiq etish o'qituvchidan nafaqat yuqori malakani va doimiy kasbiy rivojlanishni, balki o'z ishiga ijodiy yondashishni talab etadi. O'qituvchining kreativligi o'z tajribasini qayta ko'rib chiqishi va yaxshilashi hammaga ma'lum narsalarni o'zgartira olishi va ijodiy foydalana olishi, sifat jihatdan yangiliklarni yaratishi juda katta ahamiyatga ega bo'lib bormoqda.

Ta'limning asosiy vazifasi o'quvchida jamiyatda muvaffaqiyatli hayot kechirishi uchun bugun va kelajakda kerak bo'ladigan ko'nikmalarni shakllantirishdir. Kreativ fikrlash bugungi yoshlar ega bo'lishi kerak bo'lgan muhim ko'nikmadir.

Bu ko'nikma ularga doimiy tarzda va shiddat bilan o'zgarayotgan, oddiy savodxonlikdan tashqari «XXI asr» ko'nikmalariga ega ishchilarni taqozo etayotgan dunyoga moslashishga ko'maklashadi.

Umuman olganda, bugungi o'quvchi kelajakda hozir hatto mavjud bo'lmagan sohalarda ishlashi, yangi muammolarni yangi texnologiyalar orqali hal etishi kutilmoqda. O'quvchida kreativ fikrlash ko'nikmasini shakllantirish ularga tobora murakkablashayotgan mahalliy va global muammolarni noodatiy yondashuv orqali hal etish imkonini beradi. Maktabda kreativ fikrlashni rivojlantirishning ahamiyati

faqatgina mehnat bozori bilan cheklanmaydi. Maktab yoshlar uchun o'z qobiliyat va ko'nikmalarini, shu jumladan ijodiy talantlarini kashf etishda muhim ahamiyatga ega.

Kreativ fikrlash ta'siri butun jamiyatga sezilarli innovatsiya turlarining ortida turishi rost, lekin u ayni damda universal va tenglashtiruvchi xususiyatga ega fenomen hamdir, ya'ni har qanday shaxs, u yoki bu darajada, kreativ fikrlash qobiliyatiga ega.

Maktabda o'quvchining motivatsiyasi va qiziqishini oshirish uchun, barcha o'quvchilarning ijodiy salohiyati va shijoatini hisobga oluvchi ta'limning yangi shakllari yo'lga qo'yilishi zarur. Bu ayniqsa ta'lim jarayoniga unchalik qiziqish bildirmayotgan o'quvchilarga yordam berishi mumkin va ular o'z fikrini ayta olishiga, salohiyatini ochishiga xizmat qiladi.

Shaxsning ijodiy fikrlay olish qobiliyatining eng keng tarqalgan ko'rsatkichi – bu ko'pincha g'oyaviy sermahsullik deb ataladigan, inson ishlab chiqishga qodir bo'lgan g'oyalar miqdoridir. Darhaqiqat, g'oyaviy sermahsullik shaxsning ijodiy faollikka moyilligini aniqlashda eng ko'p ishlatilgan o'lchamdir. G'oya ishlab chiqishni baholayotganda yaqqol farq qiladigan toifalar doirasida berilgan g'oyalar ayni toifa doirasidagi g'oyalardan yuqoriroq baholanishi kerak.

Masalan, vazifada bir parcha qog'ozdan foydalanishning ehtimoliy variantlari so'ralganda, «yozish, truba yasash, qog'oz samolyotini yasash, izolatsiyalovchi modda sifatida ishlatish» deb javob bergan o'quvchi «yozish, chizish, printerdan chiqarish» (ya'ni, bularning barchasi ayni, «qog'oz tasvir sifatida», toifasida) deb javob bergan o'quvchiga qaraganda g'oya berish ko'nikmasining yuqoriroq darajasini namoyish qiladi.

Ushbu kontekstda kreativ fikrlash muammoning nafaqat texnik jihatini, balki ijtimoiy jihatini, ya'ni boshqalarning ehtiyoj va nuqtayi nazarini hisobga olgan holda, shaxslararo, jamiyatdagi va dunyodagi global muammolarni yechishdan iborat. Ushbu domendagi kreativ fikrlash o'quvchining boshqalarga hamdard bo'lish hamda muayyan guruh ehtiyojlarini anglash, bog'liqliklarni aniqlash va emotsional qiymatga ega g'oyalarni berish hamda innovatsion, lekin ayni damda tatbiq etilishi mumkin bo'lgan yechimlarni taklif etish qobiliyatiga bog'liqdir.

Madaniy qadriyatlar ta'lim yondashuvlariga, xususan, ta'lim tizimi talabalar uchun qadrli deb bilgan natijalarga va ta'lim dasturining kontentiga ta'sir qiladi. Bu yondashuvlar ba'zi hollarda maktabdagi muayyan ijodiy xatti-harakatlarga befarq qarashi, yoki hattoki, man etishi mumkin.

Kreativlikning investitsiya nazariyasiga ko'ra, ijodkor bo'lish asosan har kim qilishi mumkin bo'lgan to'xtamdir, lekin aslida juda kamchilik bunday to'xtamga keladi, chunki aksar insonlar bu to'xtamning ijtimoiy qimmati baland deb hisoblaydi.

Ba'zi tadqiqotchilar hatto tobora torayib borayotgan ta'limiy yondashuvlar va baholash metodlari hozirgi yoshlarning kreativ fikrlashini «bo'g'ib», unga daxl qilayotganini ta'kidlamodalar.

O'qituvchilar innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlaydigan va bu bilan bog'liq xatarlarni qabul qiluvchi maktab va ta'lim siyosati muhitida ta'lim berishda ijodiy yondashuvga, o'quvchilarning kreativ fikrlashini rivojlantirishga e'tibor qaratadi.

O'qituvchilar o'quvchilarning rang-barang g'oyalarini, tavakkal qarorlar qabul qilishlarini va sinfdoshlari bilan murakkab masalalarni hal etishda hamkorlik qilishlarining ahamiyatini anglashlari kerak.

Ushbu yondashuvlar asnosida kreativ fikrlash malakasini, ma'lum muddat olsa ham, o'rgatish mumkin ekanligiga pedagogning ishonchi yotadi. Mezonga solingan kognitiv jarayonlar yangi bo'lish bilan birga ayni damda munosib, samarali ishlaydigan g'oyalarni yaratishni qo'llab-quvvatlaydi.

Ular g'oyalardagi kamchiliklarni bartaraf etishga xizmat qilishi mumkin va ko'pincha kreativ mahsulotni takomillashtirish maqsadida g'oya berish va birlamchi g'oyalarni qayta shakllantirishga olib keladi.

Shu sababli baholash va takomillashtirish kreativ fikrlash jarayonining markazida turadi. O'zgaralar g'oyasining kuchli va zaif tomonlarini aniqlash va takomillashtirish ko'nikmasi, shuningdek, bilim yaratishning har harakatining muhim qismidir.

Muammoli masala va misollar, yechimi tez topilishi lozim bo'lgan vaziyatlarni hal qilar ekan, boshlang'ich sinf o'quvchilarining masala va misollarning yechimini topishga ijodiy yondashishi unda kreativlik hislatlarining kamol topishiga, o'ziga nisbatan ishonchning ortishiga sabab bo'ladi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'z oldiga muammoli masalalarni qo'yish orqali mavjud bilimlari va hayotiy tajribalariga zid bo'lgan dalillar bilan to'qnash keladi. Buning natijasida o'z ustida ishlash, mustaqil o'qib o'rganishga nisbatan ehtiyoj sezadi.

Kreativlikni: ijodga intilish, hayotga ijodiy yondashish, o'ziga doimiy tanqidiy nazar solish va tahlil etish deyish maqsadga muvofiq bo'ladi. Hozirgi zamon psixologiyasi va pedagogikasi boshlang'ich sinf o'quvchilarining lug'atlariga asoslanib, boshlang'ich sinf o'quvchilarning kreativligi deb, uning fikriy sezgilaridagi, muloqotdagi, alohida faoliyat turidagi, ijodiy yondashish, bilish darajasi deb tariflash mumkin. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining kreativligi, bu uning qat'iy, chegaralangan, yoki sust chegaralangan sharoitlarda har xil original g'oyalarni izlab topish layoqatidir.

Kreativlik yangi va qimmatli g'oyalarni yaratish bilan bog'liq bo'lgan murakkab fikrga asoslangan yuqori darajadagi fikrlash qobiliyati sifatida tushuniladi. Yuqori darajadagi fikrlash qobiliyatlari malakali va strategik fikrlash bilan bog'liq bo'lganlardir va bu ko'nikmalar tanqidiy, ijodiy va kognitiv fikrlashni o'z ichiga oladi, shuningdek, chuqur o'rganish deb ham ataladi.

Bundan tashqari, bugungi kunda samarali va yuqori darajadagi o'rganishga erishish uchun ijodkorlikni rivojlantirish muhim deb hisoblanadi.

O'quv dasturida kreativlikni rivojlantirishga bo'lgan ehtiyojga qaramasdan, o'qitish va o'qitish modellarini takrorlash tendensiyasi mavjud va o'qituvchining ijodkorlikni o'rgatish tartib-qoidalarini izlashda cheklov mavjud bo'lib, bu reproduktiv ta'limning ustunligi bilan o'quvchilarda ijodkorlikni kam rivojlantiradi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari o'z-o'zidan ijodkor bo'lib qolmaydi. Uning ijodkorlik qobiliyati ma'lum vaqt ichida izchil o'qib-o'rganish, o'z ustida ishlash orqali shakllantiriladi va u asta-sekin takomillashib, rivojlanib boradi. Bunda boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'zini o'zi ijodiy faoliyatga yo'naltirishi va bu faoliyatni samarali tashkil eta olishi muhim ahamiyatga ega. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ijodiy faoliyatni tashkil etishda muammoli masalalarni yechish, muammoli vaziyatlarni tahlil qilish, shuningdek, kreativ fikrlash xarakterdagi ijod mahsulotlarini yaratishga alohida e'tibor qaratishi zarur.

Muammoli masala va vaziyatlarni hal qilar ekan, Boshlang'ich sinf o'quvchilarining masala yechimini topishga ijodiy yondashishi unda hissiy-irodaviy sifatlarning rivojlanishiga yordam beradi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari dastlab o'z oldiga muammoli masalalarni qo'yish orqali mavjud bilimlari va hayotiy tajribalariga zid bo'lgan dalillar bilan to'qnash keladi. Buning natijasida o'z ustida ishlash, mustaqil o'qib o'rganishga nisbatan ehtiyoj sezadi. Boshqa har qanday sifat (fazilat) kabi kreativlik ham birdaniga shakllanmaydi. Kreativlik muayyan bosqichlarda izchil rivojlantirilib boriladi. Xo'sh, shaxs faoliyatida kreativlik xususiyatlari qachondan namoyon bo'ladi? Odatda kreativlik bolalarning faoliyatida tez-tez ko'zga tashlansada, biroq, bu holat bolalarning kelgusida ijodiy yutuqlarni qo'lga kiritishlarini kafolatlamaydi. Faqatgina ular tomonidan u yoki bu ijodiy ko'nikma, malakalarni o'zlashtirishlari zarur degan ehtimolni ifodalaydi. Bolalarda kreativlikni rivojlantirishda quyidagilarga e'tibor qaratish zarur:

- ular tomonidan ko'p savollar berilishini rag'batlantirish va bu odatni qo'llab-quvvatlash;
- bolalarning mustaqilligini rag'batlantirish va ularda javobgarlikni kuchaytirish;
- bolalar tomonidan mustaqil faoliyatni tashkil etilishi uchun imkoniyat yaratish;
- bolalarning qiziqishlariga e'tibor qaratish.

Xulosa o'rnida shuni aytish joizki, boshlang'ich sinf o'quvchilarining kreativlik xislatlarini shakllantirishda eng katta e'tibor g'oyaviy sermahsullikka qaratiladi. Bu esa kelajak avlodning vatanimiz rivojiga yanada ko'proq hissa qo'shishlariga yordam beradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Muslimov N.A., Inoyatev U.I., Usmonboyeva M., Inog'omova D. "Pedagogika: 1000 ta savolga 1000 ta javob" / Metodik qo'llanma - T.: TDPU, 2012. - 193-b.
2. Beghetto, R. and J. Kaufman (2014), «Classroom contexts for creativity», High Ability Studies, Vol. 25/1, pp. 53-69, <http://dx.doi.org/10.1080/13598139.2014.905247>.
3. Ishmuhamedov R, M.Yuldashev. "Ta'lim va tarbiyada innovatsion pedagogik texnologiyalar." (ta'lim tizimi xodimlari, metodistlar, o'qituvchilar, tarbiyachi va murabbiylar uchun o'quv qo'llanma) Toshkent-2017, 366 bet.

4.R.Mavlonova, N.Raxmankulova, N.Vohidova. “Pedagogika nazariyasi va tarixi.”
Darslik. -T.: Fan va texnologiyalar. 2010.

5.Ibragimova G.Ijodkor pedagoglarda shaxs xususiyatlarini namoyon bo`lishi//
Xalq ta`limi.-Toshkent,2010. –B.40-43.